

LA FORMACIÓ MUSICAL DEL PARE ANTONI SOLER A MONTSERRAT

Gregori Estrada

El nom del pare Antoni Soler és ben conegut en el món musical d'avui. La difusió de la seva obra, difusió feta a través d'edicions, audicions i discos, presenta primordialment peces del repertori instrumental. No es pot dir encara que la figura d'Antoni Soler com a compositor sigui prou coneguda. La seva obra instrumental conservada i catalogada fins ara, és probablement incompleta. A més, Soler té una altra creació, la coral, que sobrepassa en el doble la quantitat de la instrumental. D'aquesta producció coral, avui només se n'han divulgat algunes peces, massa poques per poder-ne fer un judici raonable. S'ha d'esperar que, amb els anys, el treball pacient dels investigadors vagi posant en partitura intel·ligible les partícels de cada una de les composicions corals sortides de la ploma d'Antoni Soler. El treball dels investigadors farà també possible una millor apreciació de l'obra de Soler a través de la interpretació viva de la seva música coral. Partitura i interpretació viva, dues condicions necessàries per poder aprofundir en el judici i la crítica de l'obra de qualsevol compositor

L'OBRA MUSICAL D'ANTONI SOLER

L'obra musical del pare Soler és copiosa, cosa sorprenent si és té en compte que ell va morir prematurament als 54 anys. Com ja s'ha dit, la seva obra és coneguda sobretot en la part instrumental: més d'un centenar de Sonates per a instrument de tecla; algunes peces per a orgue; sis Concerts per a dos orgues; i sis Quintets per a corda i tecla. En resum, més d'un centenar i mig de música instrumental que ha fet cèlebre al pare Soler en el món musical d'avui. En aquest recompte s'ha de remarcar que l'autenticitat soleiriana del *Fandango* és posada en dubte per Samuel Rubio. No es pot donar, doncs, un judici de l'obra de Soler a partir d'aquesta obra dubtosa.

L'obra vocal sobrepassa de molt la instrumental: més de tres-centes compòsicions, algunes amb acompanyament de Continu, i una gran part amb

acompanyament d'instruments. Fins ara se n'han editat ben poques. Amb motiu del segon centenari de la mort del pare Soler, s'està preparant un recull d'aquestes obres vocals juntament amb un altre d'obres d'orgue. Només una petita part de l'obra vocal, unes vint obres, són lloes, autosacramentals, comèdies o sainets per a moments de lleure dels alumnes de l'Escorial. Les altres obres -quasi tres-centes- són música per al culte, en llatí (Misses, Himnes, Salms, Antífoes, etc.) o en castellà (Nadales). Soler utilitzava els elements que li proporcionaven la comunitat i els residents a l'Escorial. Té obres unicorals i també pluricorals, i treballa amb un Cor mixt de Tiples, Contralts, Tenors i Baixos.

Evidentment que la seva dedicació musical principal va ser la música coral del culte, tot i que va sobresortir en la composició de la música instrumental. Els acompanyaments instrumentals que Soler usa en les obres vocals tenen unes característiques concertants, amb instruments d'arc, Trompes, Flautes, Oboès, etc, i, de vegades, amb instruments de caire folklòric, com en la nadala *Ciego y Lazarillo*, a 6 veus, amb violins, amb gaita per al cec, i salteri per al *Lazarillo*.

ESBÓS BIOGRÀFIC

El pare Antoni Soler i Ramos (1729-1783) és realment un dels grans músics del s. XVIII a la península ibèrica. Moria al monestir de L'Escorial, d'on era monjo jeroni, el 20 de desembre del 1783, als 54 anys. Ara, al 1983, s'escau el segon centenari del seu traspàs, així com al 1979, s'esqueïen els 250 anys del seu naixement. Soler era un treballador incansable que no planyia ni la son -dormia molt poques hores-, ni el lleure, ni les malalties. Arreu on anava, al camp, a la granja de repòs, a la infermeria per malalt, portava els seus quaderns de treball. Anava sempre de pressa, no es volia entretenir a enraonar, i es queixava de la falta de temps per treballar.

La seva enorme producció ho confirma. Al seu horari conventual de monjo, horari aleshores molt dens a l'Escorial, hi unia la dedicació de llargues hores a l'ensenyament de la música, a l'assaig -era Mestre de Capella- i a la preparació de lloes, comèdies i sainets, a part de les hores que dedicava a la composició. Era treballador de mena i no defugia les obligacions comunitàries. Les *Memòries sepulcral*s conservades al monestir de l'Escorial donen alguna notícia sobre el nostre monjo-músic. Samuel Rubio ha editat la Memòria sepulcral de Soler juntament amb una biografia i un catàlec crític de tota l'obra soleriana coneguda fins ara.

El pare Soler que va viure i morir a l'Escorial, (Castella), havia nascut a Catalunya, concretament a Olot (La Garrotxa). Els seus pares, Mateu Soler i Maria-Teresa Ramos, vivien de feia poc a Olot qual ell hi va néixer. Maria-Teresa s'havia casat a Daroca (Aragó), d'on era filla, amb Mateu, natural de Porrera (El Priorat). La memòria sepulcral esmentada fa una confusió entre Olot, lloc de naixença d'Antoni, i el poble de Porrera d'on era natural el seu pare. Així diu curiosament -error que ha passat a alguns diccionaris- que Antoni Soler era fill *d'Olot de Porrera!*

El seu pare, Mateu Soler, era músic de la Banda del regiment militar de Numància. En traslladar-se aquest Regiment, de Daroca a Olot, tota la família Soler també s'hi traslladaria. A Olot va néixer Antoni, i allí fou batejat el 3 de desembre del 1729 a la parròquia de Sant Esteve, on encara avui s'hi pot veure, canviada només de lloc, la pica baptismal d'aleshores. Antoni apendria del seu pare els primers rudiments de la música. Ben aviat el 1736, entrà a l'Escolania de Montserrat, on hi va romandre uns vuit o deu anys, fins que guanyà unes oposicions a una Seu, ara difícil de precisar: seria entre els anys 1746-1748. Poc temps estaria Soler eh aquesta Seu. Ben aviat, els 1752-1753, va esdevenir monjo de l'Escorial a Castella, lloc on va desplegar el seu talent i on morí.

FORMACIÓ MUSICAL A CASTELLA

La activitat del pare Antoni Soler a l'Escorial com a organista i Mestre de Capella l'havia d'ajudar a buscar un perfeccionament personal en el seu art musical. Però, no solament tenia allí l'avantatge de poder tocar instruments, de compondre, de dirigir i ensenyar, sinó que les visites de músics d'altres llocs li devia proporcionar ocasions de contacte amb personalitats del món musical d'aleshores. Així, per exemple, les vacances tardorals que la Cort reial de Madrid feia cada any per l'octubre i el novembre a l'Escorial, li donaven avinentesa per tractar amb els músics de la Cort que acompanyaven aquesta allí on anava. Va ser en una d'aquestes visites tardorals que el pare Soler va rebre l'encàrrec de ser el formador de clavicordi dels Infants Antoni i Gabriel, fills de Carles III. L'Infant Gabriel tenia uns 14 anys, -això era vers el 1766-, va rebre el mestre amb molt respecte i afecte, afecte ben correspost pel pare Soler, que li va dedicar moltes Sonates i els sis Concerts per a dos orgues per a la *diversión del SSmo. Infante de España Don Gabriel de Bor-*

bón. També els sis Quintets per a instruments d'arc i orgue o clave obligat van ser pensats per a la *Casita de Arriba o del Infante*, construïda expressament a l'Escorial per l'arquitecte Juan de Villanueva el 1772.

A més, ja abans, vers el 1754, el pare Soler havia estat a Madrid on, durant uns anys, va perfeccionar els seus estudis amb el músic de la Cort José de Nebra i amb Domenico Scarlatti, del darrer dels quals el mateix Antoni Soler se'n diu deixeble en una carta que uns anys més tard dirigia al pare Giambattista Martini. La capacitat de concentració i de treball que tindria el pare Soler féu possible que tots aquests elements formatius i de desplegament plasmessin en ell una personalitat musical forta que, tot i les llacunes d'informació que encara tenim, és pot afirmar que fou una de les més valuoses del segle XVIII a la península ibèrica.

FORMACIÓ MUSICAL A MONTSERRAT

Després d'aquesta breu exposició sobre la formació i l'activitat musical del pare Soler a Castella, pot semblar poc important parlar de la formació anterior que Soler havia tingut a Catalunya i especialment a Montserrat. Però és ben al contrari, ja que la formació musical que Soler rebé a Montserrat va pesar totseguit d'haver sortit ell de l'Escolania. A Montserrat era costum que els alumnes més avantatjats que no tenien una dedicació professional determinada quan deixessin l'Escolania, no en sortissin sense haver obtingut abans un benefici en una església catedral, col·legiata, parroquial o d'alguna importància musical. Antoni Soler havia fet per dues vegades oposicions. Les guanyà la segona vegada, no per a la Seu de Lleida com diuen les Memòries sepulcral de l'Escorial, sinó probablement per a La Seu d'Urgell. Va ser aleshores que el bisbe de La Seu, D. Sebastián de Victoria, antic monjo de l'Escorial, va demanar a Soler, ordenat de sotsdiaca, si coneixia algú que volgués anar a l'Escorial com a monjo i organista. Antoni Soler va respondre que ell mateix hi volia anar, ja que se sentia cridat a ser monjo. No deixa d'extranyar que, tenint Antoni Soler aquest desig, no es quedés a Montserrat. El fet és que ben aviat anà a l'Escorial. Allí van reconèixer totseguit les seves aptituds musicals, religioses i humanes. A l'Escorial el van rebre amb gust al noviciat *por los buenos informes que se tenía de su genealogía y limpieza, de su suficiencia en la latinidad y por ser tan notoria su habilidad en el órgano y en la composición*. Això era l'any 1752. Un any després, passat el noviciat, va ser admès a la professió *con mucho gusto suyo y de toda la*

Sonatas de
organodel P^{dre}
Fra Antonio.
Soler;

Fra Antonio Soler

comunidad... en vista de su buen porte y proceder y de la mucha aplicación a sus estudios de órgano y composición. En aquesta ocasió, va compondre un *Veni Creator* a vuit veus i violins. Era el 29 de Setembre del 1753. Més tard, el 1754, la comunitat de l'Escorial va concedir una pensió vitalícia a Mateu Soler, el pare d'Antoni, perquè es trobava molt necessitat y *en atención... a las particulares habilidades (notorias a todos) de dicho nuestro hermano Fr. Antonio Soler, su hijo*. Antoni havia arribat a l'Escorial amb una evident formació musical que no podia haver rebut bàsicament sinó de Montserrat, on havia passat molts anys de formació a l'Escolania. És, doncs, important saber quina podia haver estat aquesta formació.

L'any 1736, quan Antoni Soler va entrar d'escolà a Montserrat, al monestir i a l'Escolania encara hi seria viva la memòria dels grans mestres montserratins del segle XVII i de principis del XVIII, especialment de Joan Cererols (1618-1680) i Miquel López (1669-1723). Sabem que a finals del segle XVIII, a Montserrat, encara s'hi cantava música de Cererols. Així es desprèn de les Memòries del guitarrista Ferran Sors, que, a últims d'aquell segle, hi fou escolà. Sors parla, amb admiració, d'unes *Completes* i d'unes *Misses*, amb música de faristol, d'un contrapunt -recorda l'*Et incarnatus* en cànon de la missa de primer to de Cererols- i d'una tècnica que ell desitjaria per a molts compositors de la seva època -Sors escriu a principis del s. XIX-. Joan Cererols és indubtablement la figura més sobresortint de l'antiga escola montserratina, i una personalitat que va marcar fortament la vida musical de Montserrat. L'altre monjo músic, Miquel López, d'origen aragonès, compositor i tractadista fecund, va deixar una gran obra en tres volums: el primer, en llatí, i el segon, en castellà, eren un tractat anomenat *Eisagoge ad musicen*; i el tercer, anomenat *Miscelania Musica*, l'únic que actualment es conserva (ms. 37 de l'Arxiu de l'Orfeó Català de Barcelona), és un recull autògraf de les seves obres completes. El 1736, quinze anys després de la mort de Miquel López, a Montserrat encara recordarien el mestre.

Com escolà, Antoni Soler va tenir per mestres de música els monjos Benet Esteve (1702-1770) i Benet Valls (1714-1782), i per condeixebles Felip Jaume-Andreu (1727-1770) i probablement Benet Julià (1727-1787), aquests dos últims esdevinguts més tard monjos de Montserrat i compositors remarcables. Benet Esteve, el mestre d'Antoni Soler, va sobresortir pel seu afany en procurar instruments per a l'estudi i per al culte: violins, flautes traverseres, oboès, i els orguès del presbiteri, de les tribunes superiors de l'Es-

glésia i el de l'Escolania. De les seves obres només se'n conserven petites composicions, sense importància. Cap altra no se n'ha trobat fins ara. De Benet Valls en sabem que era un hàbil organista. Encara que Antoni Soler no hagués conegut d'escolà a Anselm Viola (1738-1798) i menys a Narcís Casanoves (1747-1799), no deixaria de fer-s'hi amic més tard. Des de L'Escorial, el pare Soler enviava diligentment als seus amics de Montserrat, una còpia de les Sonates que anava fent. D'aquí que, a Montserrat, on aquestes Sonates eren copiades i estudiades pels escolans, se'n conservin tantes còpies fins ara, així com també a Catalunya divulgades des de Montserrat. I quan el 1761, Soler va passar per Catalunya en companyia del seu antic condeixeble de l'Escolania de Montserrat, Pere Serra, monjo també com ell de l'Escorial, va visitar Montserrat on, en una festivitat, compartiren, ell i el seu company, les parts instrumentals d'algunes peces de la litúrgia, amb els monjos i escolans. Montserrat havia deixat en ell una forta empremta d'afecte i de musicalitat. La formació que els escolans de Montserrat rebien en aquella època havia de ser bona, a jutjar pels resultats obtinguts pel mateix pare Soler, que era un excel·lent organista i compositor, i per en Pere Serra, que era un bon tocador d'oboè, flauta travessera i baixó.

Pere Serra, poc després d'haver sortit de l'Escolania de Montserrat, i havent ingressat a l'Escorial, va demostrar davant Luis Misson, músic de la Capella reial de Madrid, una gran habilitat en tocar a primera vista una peça de flauta travessera, de manera que el mestre Misson va dir-li que a la Cort no havia trobat ningú que l'executés ni després d'haver-se-la mirat. Quina seria l'educació que a Montserrat es donava als escolans perquè sortissin tan ben formats en la música? Una narració més tardana, deguda a Ferran Sors, escolà a finals del s. XVIII, ens descriu l'horari de treball dels escolans a Montserrat. Es llevaven a les 4 del matí, i poc abans de les 5 tenien la missa cantada. Acabada aquesta, tenien recreació i esmorzar a la sala dels clavicordis. Tres clavicordis coberts amb una tela «acerada», contenien, al damunt, 28 panets rodons, partits en dos, formant un plat, sobre els quals hi havia 28 petites truites amb pernil de la mateixa mida. Després d'aquest esmorzar per als 28 escolans que, a deduir pel nombre dels panets, formaven l'Escolania, es feia un llarg assaig fins a l'hora de dinar, acabat el qual, es resaven Vespres i Completes de l'Ofici menor de la Mare de Déu.

A continuació, hi havia un temps de recreació, i, seguidament, una altra estona llarga d'estudi de música. El dia acabava amb les Completes i Goigs a l'església juntament amb els monjos, ofici que concluïa amb un Càntic i la

Salve. Aquest horari que Sors descriu com el que va viure ja el primer dia d'estar a Montserrat, seria, amb ben poques variants, l'ordinari de l'Escolania. L'assaig de música tenia lloc al matí, i l'estudi a la tarda. A més del cant, s'hi feia també l'estudi dels instruments. Sors recorda una missa acompanyada amb violins, violoncel, contrabaix, baixó, trompes i oboès. S'hi tocava també la flauta travessera, i els instruments de teclat com l'orgue i el clavicordi. L'estudi de l'arpa i del llaüt, instruments que s'hi tocaven al segle XVII, sembla que ja hauria desaparegut.

El mateix cal dir dels instruments barrocs de vent, com el sacabutx, la xeremia i la corneta. A la missa matinal, els instruments eren tocats per escolans, el més gran dels quals tindria -diu Sors- uns 15 a 16 anys. En altres ocasions fora d'aquesta missa mencionada per Sors, els instruments serien tocats també per monjos de la Capella. A més de les hores d'assaig i d'estudi, els escolans intervenien en el culte de l'Església amb el cant de la Missa matinal, els Goigs, el Càntic i la Salve de Completes, i, segurament -això no ho diu Sors- amb el cant de la Missa conventual dels diumenges i solemnitats. Quant a l'estudi, Sors diu que es feien exercicis d'orgue, s'ensenyava el contrapunt i la teoria musical basada en la solmització. Quant als instruments, concretament el violí, es feien oposicions amb les condicions següents: 1) proves de talent servint-se d'una peça preparada anteriorment; 2) lectura d'una peça a primera vista; 3) correcció dels errors introduïts expressament en una peça de vèries parts instrumentals, sense interrompre'n la lectura. Sors s'hi va sotmetre i va guanyar un lloc entre els violins II. Les obres que s'hi interpretaven devien ser variades. Sors cita una simfonia de Joseph Haydn que durant la missa, era fragmentada així: A l'Ofertori, Introducció i *Allegro*; a la Comunió, *Andante*; i a l'últim Evangeli, *Allegro*. Se sap també que el pare Anselm Viola, mestre de Ferran Sors a l'Escolania, tocava fugues de Charpentier.

Encara que, degut a les vicissituds de principis del segle XIX -guerra de Napoléon i destrucció de Montserrat el 1811; exclaustració el 1835-, l'antic arxiu musical de Montserrat, que ara ens seria molt útil, va desaparèixer, podem pensar que la descripció que Sors fa de l'Escolania de finals del segle XVIII no diferiria massa de la de seixanta anys enrera, quan Antoni Soler hi era d'escolà. S'ha de tenir en compte que totes les actuacions musicals, assaig i estudis, eren de realització quasi bé diària, ço que predisposava els nois i joves de l'Escolania, que per l'edat ja hi tenen més facilitat, a aprendre la música enmig d'una pràctica tan sovintejada. No és d'estranyar que molts

escolans, sobretot els més dotats, sortissin de Montserrat amb bons coneixements musicals i amb una tècnica vocal o instrumental notable.

LLàstima que la documentació sobre l'època en què Antoni Soler va ser escolà de Montserrat sigui tan deficient. Per sort, el mateix pare Soler, amb motiu d'una controvèrsia amb músics del seu temps, ens ha fornit algun detall que dona una mica de llum. El cas és el següent: A més de compositor, Soler era un incansable investigador i teoritzant de la música. Al 1766 estava treballant en un tractat, dividit en cinc volums, sobre la *música eclesiàstica antigua, inocente, clara y devota*, obra que no va arribar mai a publicar-se, almenys sota el seu nom ni amb aquest títol. L'obra que el va fer celeberrim va ser la publicada quatre anys abans, al 1762, a Madrid: *Llave de la modulación y antigüedades de la música*. Va suscitar fortes polèmiques entre els músics contemporanis de Soler. Molts musicòlegs posteriors a ell l'han elogiada com a molt sàvia, mentre Samuel Rubio creu que és una obra plena de puerilitats i inexactituds. No ens interessa pas ara entrar en els detalls d'aquesta polèmica. Sí, però, que cal fixar-se en alguns punts de la defensa que Soler en va fer. Algunes de les crítiques eren sobre la incorrecció del llenguatge i la pretensió de crear teories noves. Per respondre a la primera crítica -la del llenguatge- Soler al·ludeix a la seva condició de català: *Yo soy nacido y educado en Cataluña, donde no son comunes los primores de la lengua castellana*. Quant a la pretensió d'innovació de teories musicals, Soler respon: *aunque es verdad que tengo algunos tonos escritos en los cuatro libros de Clavicordio, en donde se hallan todos los tonos por todos los lados, nunca me he tenido por inventor de semejante cosa, pues siendo yo de 13 a 14 años de edad, tengo muy presente que aprendí 24 obras de órgano del Señor Maestro Don Joseph Elías, que una siquiera no se halla de los mencionados en los tonos de primera tabla*. Sense interessar-nos pel detall tècnic d'aquesta defensa, s'ha de notar que, als 13 o 14 anys, Soler era escolà de Montserrat i que a l'Escolania hi va estudiar aquestes 24 obres d'Elies. Josep Elies havia estat organista de l'església barcelonina dels Sants Just i Pastor, i, després ho era a *Las Descalzas Reales* de Madrid. Havia estat deixeble del cèlebre Joan Cabanilles. Va escriure molta música d'òrgue en dues vessants: una severa, sense glosses; l'altre brillant i de virtuosisme, amb molta imaginació i ornament. Si Antoni Soler, en parlar de les 24 peces d'Elies, es referia a les peces del segon estil brillant i virtuós d'Elies -cosa molt probable-, això diria molt a favor del seu virtuosisme en l'òrgue o el clavicordi, i a favor de l'alta

categoria musical de l'ensenyança montserratina durant la primera meitat del segle XVIII. Elies era un compositor contemporani que s'havia guanyat un renom a tota la península, on era tingut com a pare dels bons organistes.

És ben lícit afirmar que Antoni Soler, tot i la seva formació posterior a Madrid amb José de Nebra i Domenico Scarlatti, manté un fons autòcton i original, un estil personal en el qual la sòlida formació musical rebuda a Catalunya i concretament a Montserrat, hi té una influència indiscutible. Com en tota tècnica humana, l'estil del pare Soler s'aniria perfilant i perfeccionant al llarg de la seva curta però atrefegada existència. No té res d'estrany que en les seves obres de joventud -ben poques es poden datar amb exactitud- s'hi trobin imperfeccions. Això no treu que Soler anés madurant en el seu art. Fonamentat amb una base musical bona, passaria del menys perfecte al millor, de la dependència a un estil més lliure. I aquesta base l'havia rebuda a Catalunya i concretament a Montserrat. En bona hora els excel·lents mestres José de Nebra i Domenico Scarlatti varen poder perfeccionar en el pare Soler la tècnica i la composició musicals. Montserrat va conservar també per Antoni Soler una estimació, com ho prova el fet citat per Sors que, a l'Escolania de finals del segle XVIII, al costat dels llibres de teoria musical de la Cerone, Kircher i Nassarre, hi havia també el del pare Soler. Sors no es pot referir a cap altre llibre que el de la *Llave de la modulació*, que tantes polèmiques havia suscitat.

Antoni Soler era treballador ardit i infatigable. Amb el seu deler de recerca i de treball constant, evolucionaria vers un estil ben propi. Assentà la seva obra sobre una base musical sòlida apresada a Catalunya i a Montserrat. Amb tota la raó el podem considerar, pel seu naixement i pel seu treball de compositor, bàsicament nostre.

Gregori Estrada

Olot, 4 de novembre del 1983

NOTA:

En la redacció d'aquesta conferència m'he servit de les obres següents:

- *Biografia i obra musical d'Antoni Soler:*

Samuel Rubio, *Antonio Soler, Catálogo crítico*. Instituto de Música Religiosa de la Diputación provincial de Cuenca. Cuenca 1980.

- Samuel Rubio publica el text sencer de la Memòria sepulcral de l'Escorial referent al pare Antoni Soler, fa una biografia, una presentació de les obres del mateix Soler amb un catàleg crític. Al final, dóna una còpia-fascimil de la Memòria sepulcral referent a Pere Serra, autògrafa d'Antoni Soler.

Juan-José Rey, *Antonio Soler. Tres Sonatas para Clave*. Dintre d'aquesta publicació, **Samuel Rubio**, *El padre Fray Antonio Soler. Vida y obra*. Seminario de Estudios de la Música antigua. Madrid 1979.

Samuel Rubio, *Forma del Villancico polifónico desde el siglo XV hasta el XVIII*, dintre la publicació: *Antonio Soler. Siete Villancicos de Navidad*. Instituto de Música Religiosa de la Exma. Diputación de Cuenca. Cuenca 1979.

-*Per a les anotacions sobre l'Escolania de Montserrat:*

Ambrós M. Caralt, *L'Escolania de Montserrat*. Abadía de Montserrat 1955.

-*Per a les referències a Ferran Sors:*

Brian Jeffery, *Ferran Sors, compositor i guitarrista*. Curial, Edicions catalanes - Publicacions de l'Abadía de Montserrat 1982, 167-180.

Per a les referències a Josep Elies:

J.M.Llorens, *José Elías. Obras completas I, A*. Biblioteca Central. Barcelona 1971, Introducció.